

SOC119: ÚVOD DO SOCIOLOGIE PRO NESOCIOLOGY

5. Společnost jako drama. Společnost ve světle etiky.

19. 3. 2007

Jaro 2006/2007

Svoboda a kauzalita

- *Svoboda* není přístupná empirickému pozorování – můžeme ji zakoušet jako jistotu stejně jako nějaké empirické danosti, není ji však možno žádnými vědeckými metodami dokázat.
- Ať se subjektivnímu vědomí jeví jako svobodné cokoliv, ve vědeckém rámci to bude mít místo pouze jako článek v *kauzálním řetězci*.
- Empirická věda se pohybuje v rámci určitých předpokladů a jeden z nich je *univerzální kauzalita* → o každém objektu vědeckého zkoumání se předpokládá, že má nějakou předcházející příčinu.
- *Svoboda a kauzalita* nejsou z logického hlediska kontradiktorické pojmy; jsou to však pojmy, které patří k nesourodným referenčním rámcům.
- Pokud jde o metody sociálních věd, setkáváme se v nich se způsobem myšlení, který a priori předpokládá, že lidský svět je kauzálně uzavřeným systémem.

Dialektika vztahu jedince a společnosti

Berger, Luckmann – dialektický model sociální konstrukce reality:

1. *Externalizace*
2. *Objektivizace*
3. *Internalizace*

- Tyto tři momenty odkazují ke třem vzájemně se podporujícím dimenzím neustálého procesu institucionální reprodukce světa, neboli **sociální konstrukce reality**: k nutnosti institucí, k jejich vnější objektivitě vůči jednotlivcům a zároveň k jejich vázanosti na lidské jednání a myšlení

Jedinec jako aktivní společenský činitel

- Ať už jsou vnější a vnitřní tlaky společnosti jakékoliv, ve většině případů jsme přinejmenším spoluurčovatelé dané sociální situace.
- Každá sociální situace je vystavena z přediva významů, které do ní vnesli jednotliví účastníci.
- Všechny sociální systémy byly vytvořeny lidmi → lidé je mohou měnit.
- Společnost nás sice určuje, ale je zase určována námi.
- Nejsme to jen my sami, ale i společnost, která existuje díky svému vymezení.
- Systémy kontroly mají neustálou potřebu svého potvrzování a znovupotvrzování od těch, které mají kontrolovat.

Jedinec proti systému

- Existují tři základní způsoby, jak se postavit moci společenského systému: *transformace, odstup a manipulace*.
- Před tím, než jsou sociální systémy (násilně) odstraněny, jsou zbaveny své ideologické opory (všechny revoluce začínají změnami ve vědomí) → odmítnutí definice sociálních norem a tvoření definice nové a protikladné je vždy potenciálně revoluční.
- Nemůže-li člověk společnost přetvořit či sabotovat, může se od ní vnitřně distancovat → lidé si mohou vytvářet své vlastní „subsvěty“.
- Kromě transformace a oddělení se mohou jedinci rovněž přistoupit k taktice, kdy systém využívají záměrně způsobem, který jejich legitimní strážci nepředvídali (odstup od role, extáze).
- Každé osvobození od sociálních rolí probíhá v hranicích, které jsou samy vymezeny sociálně.

Společnost jako drama

- Vedle obrazu společnosti jako vězení a loutkového divadla je zde představa třetí: společnost jako jeviště obsazené živými herci.
- Díváme-li se na společnost z této perspektivy, náš sociologický pohled se promění.
- Jeviště, divadlo, cirkus či karneval – to vše představuje nový, dramatický model s koncepcí labilní, nejisté a často nepředvídatelné společnosti.
- Přestože jsou sociální instituce skutečně omezující a donucující, jeví se zároveň jako divadelní konvence, ba dokonce fikce.
- Byla-li sociální realita dramaticky vytvořena, musí být také dramaticky tvárná.

Sociologie a problém svobody

- Je nemožné apriorně dospět ke svobodě v jejím plném smyslu vědeckými prostředky či v rámci diskurzu vědy.
- Problém svobody lze tematizovat ve (filozoficko)antropologickém referenčním rámci, v němž se člověk uznává jako svobodná bytost.
- J. P. Sartre – „nepravdivost“ jako útěk před nevyhnutelností svobody → člověk je odsouzen ke svobodě

Sociologický machiavelismus

- Sociologická perspektiva vede v té či oné míře k rozčarování vzhledem k oficiálním interpretacím sociální reality.
- Pronikavost pohledu napomáhá získání kontroly.
- Jen ten, kdo chápe pravidla hry, může při ní podvádět.
- Každý sociolog je potenciální sabotér nebo podvodník, stejně jako zdánlivý pomocník útlaku.
- Problém nespočívá v povaze vědy, nýbrž v charakteru vědce.
- *Machiavelismus* je způsob nazírání a sám o sobě je eticky neutrální.

Problém jednání a rozhodování

- Příčina versus důvod
- Otázka kauzality – přírodní vs. lidské jevy (→ motivace)
- Typy jednání: *habituální, afektivní, racionální*
- Nezamýšlené důsledky jednání

Nepředvídané důsledky jednání (Merton)

- Nepředvídané x nežádoucí účinky jednání
- Důsledky vždy vyplývají ze souhry *jednání* a *objektivní situace*.
- Racionálnost (neracionálnost) jednání nelze ztotožňovat s úspěchem či neúspěchem jednání.
- Základní zdroje nepředvídatelnosti jednání:
 1. *neznalost*
 2. *omyl*
 3. *kategorická bezprostřednost zájmu*
 4. *základní hodnoty*
 5. *sebemařící předpovědi („sebevražedná proroctví“)*